

TANÜGYIRÁNYÍTÁS ÉS STRUKTÚRAVÁLTÁS A HAZAI SZAKKÉPZÉSBEN 2010 UTÁN

MÁRTONFI GYÖRGY

A cikk a szakképzés-politika és szakképzés-irányítás legutóbbi másfél évtizedének fő változásait mutatja be. Érinti a gazdaság a szakképzés iránti igényeiről való gondolkodást, bemutatja a gazdaság munkaerőigényének kiszolgálására irányuló törekvéseket és azok mögöttes motívumait. A gazdaság igényeire hivatkozva a szakképzési programokat több lépésben radikálisan átalakították. A 2010-es kormány- és rendszerváltás a szakképzési tanügyirányításban is éles határt jelent. A változás lényege, hogy a politika a szakképzés prioritásait is meghatározza, önálló szakképzés-politika a 2000-es évek közepe óta gyakorlatilag nincs. Ez csökkenti a jelenleg is megcélzott, egy új koncepcióban is megfogalmazott rendszerszintű megújulás esélyeit.

Kulcsszavak: szakképzés-politika, szakképzés-irányítás, szakképzés és munkaerőigény, a szakképzési programok átalakítása, az intézményfenntartás változásai, a 2010 utáni változások természete

The article presents the main changes in the last decade and a half of VET policy and VET administration. It deals with theories and efforts of how VET should reflect the labour demand of economy, and mentions some underlying motives. Referring to the needs of the economy, vocational training programs have been radically transformed in several steps. The change of government and political system in 2010 also represents a sharp boundary in VET administration. The key point of change is that politics also defines the priorities of vocational education and training, and there is practically no independent vocational training policy since the mid-2000s. This reduces the changes of a systemic renewal of VET in Hungary that is currently being focus of the ministerial policy, and is formulated in a new concept.

Keywords: VET policy, VET administration, VET and labour demand, transformation of initial VET programs, changes in school maintenance, characteristics of post-2010 changes

Levelező szerző: Mártonfi György, 1158 Budapest, Rákospalotai Körvasút sor 59.
E-mail: martonfi.gyorgy@gmail.com

A tanügyirányítás kereteinek – így például a szakterületi irányítási struktúra, a képzési struktúra és tartalom, az intézményfenntartás, a finanszírozási rendszer vagy a beiskolázás – kialakítása a mindenkori politika illetékességébe tartozik. A politikai keretek a választások után hol kisebb, hol nagyobb mértékben folyamatosan változtak, és a mindenkori új kormányzatok hol kisebb, hol nagyobb mértékben a szakképzés irányítási rendszeréhez is hozzányúltak. Ebben az írásban felvázoljuk, hogy az ezredforduló után a rendszer milyen változásokon ment keresztül a 2010 előtti években és azt követően. Az első fejezetben a szakképzés-politika kereteinek és jellegének változásait mutatjuk be, majd a szakképzés és a gazdaság kapcsolatának megközelítését, e viszony szakpolitikai kezelését. A harmadik fejezet témája e viszony legfontosabb konkrét megnyilvánulása, a szakképzési programok átalakítása, majd az utolsó fejezetben a szakképzés-politika három fontos aspektusáról, az intézményfenntartásról, a finanszírozásról és a középfokú beiskolázásról írunk.

Szakképzés-politika, szakképzés-irányítás

A szakképzés irányításáért 2006-ig több mint egy évtizeden keresztül az Oktatási Minisztérium szakképzési államtitkársága volt felelős, amikor a Szociális és Munkaügyi Minisztériumhoz helyezték át. 2010 és 2018 között a Nemzetgazdasági Minisztérium (NGM) kapta meg a szektor irányítását. 2010 és 2014 között átmenetileg alsóbb, főosztályvezetői szintre helyezték az előtte és utána is helyettes államtitkári szinten felügyelt területet. 2018-ban az Innovációs és Technológiai Minisztérium lett a terület új gazdája. Hosszú távon a *leglényegesebb változás, hogy a korábban jellemzően az oktatási területhez tartozó ágazat 2006 óta mindig valamilyen gazdaságirányítási főhatósághoz került*, ami e határterület fejlődésére is rányomta bélyegét. Fontosnak tűnik, hogy *a mindenkori felügyelő miniszternek milyen erős az informális pozíciója* a kormányon belül. Ha befolyásos, ambiciózus politikus felügyeli, akkor nagyobb forrásbevonásra és koncepciózusabb fejlesztésre nyílik esély. 2018 óta, hosszú idő után először, erős szereplő a terület gazdája.

Az iskolarendszerű szakképzés abban az értelemben speciális terület, hogy két, egymástól távol eső, eltérő logikájú, több tekintetben ellenérdekelt szakterület – a közoktatás és a foglalkoztatáspolitikai – határán helyezkedik el. Ezért sem egy oktatási, sem egy gazdasági minisztériumban nem lehet teljesen otthon. Funkcionálisan csak akkor működhet jól, ha a két érintett szakterület együttműködik. Ez az ideális állapot soha nem állt fenn, de a közoktatási területtel való együttműködés most gyengébb, mint a korábbi fél évszázadban bármikor. Közben a „szomszédos”, több mint egy évtizedig azonos minisztériumban felügyelt foglalkoztatási területtel való funkcionális együttműködés sem épült ki. Az elmúlt néhány évben a deklarált kormányzati törekvések között sem fogalmazódik meg az oktatásügyi igényekkel való kompromisszum igénye, beszélő-egyezettető viszony alig van a két tárca között. Ebben a tekintetben árulkodó a 2015. januári, a kormány által elfogadott szakképzésfejlesztési koncepció egyoldalú

címe: „Szakképzés a gazdaság szolgálatában”,¹ valamint az a tény, hogy az anyagot a másik tárca már csak kész állapotában ismerhette meg.²

A 2000-es évek közepéig az oktatásirányítás befolyása volt erősebb, 2006 és 2018 között viszont a gazdaságé. Pontosabban fogalmazva nem a gazdaság egészéé, hanem elsősorban a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara szándékai, érdekei alakították a szakpolitika döntéseit. Ez az eredménytelenség és a széles körű elégedetlenség miatt most változóban van, ami a legújabb minisztériumi szakmapolitikai koncepcióból is kiviláglik (*Szakképzés 4.0, 2019*). Az oktatási ágazatirányítás befolyása az iskolarendszerű, részben a tankötelezettség ideje alatt megvalósuló szakképzésre erősen visszaszorult, nem nyúlik túl a köznevelési törvény által meghatározott kereteken.

A szakképzés irányításában, a rendszer működtetésében évtizedek óta kiemelt szerepet játszottak a mindenkori minisztériumi háttérintézetek. A 2000-es évek elején a Nemzeti Szakképzési Intézet (NSZI) és a Nemzeti Felnőttképzési Intézet (NFI) összehívásával hozták létre a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézetet (NSZFI), amely hatósági feladatok ellátása mellett a területet érintő fejlesztések központi ágense volt, és emellett kutatásszervezési feladatokat is ellátott: évente szakmai konferenciát szervezett, kiadta a szakképzés évtizedekig működő folyóiratait, a *Szakképzési Szemlét* és a *Szakoktatást*. 2010 után a háttérintézet szerepe visszaszorult. Ennek oka, hogy a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara (MKIK) növekvő informális befolyása mellett mind több, korábban az NSZFI által ellátott feladatot megkapott. E feladatátvételekre – amely többek között a tartalmi-szerkezeti fejlesztések felügyeletét is jelentette – 2010 előtt ad hoc jelleggel, 2010-től a november 11-én, a miniszterelnök és az MKIK között kötött keretmegállapodás (*Keretmegállapodás 2010*) alapján került sor. Az MKIK azóta egyfajta fejlesztő háttérintézet szerepét is betölti, de ehhez még kis szakmai szakértői stábjá sincs, a fejlesztési projekteket az apparátus referensei által megbízott külső szakértőkkel tudja csak lebonyolítani. A háttérintézet 2014 végén új nevet kapott, azóta Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Hivatalnak (NSZFH) hívják. A névváltozás követte a funkcióváltozást, az intézetből fokozatosan hivatal lett, s főleg hatósági feladatokat lát el. Fejlesztés, kutatás- és konferenciaszervezés gyakorlatilag már nem folyik itt, a két folyóirat évekkel ezelőtt megszűnt, az Intézet szakembergárdájának jó része új munkahelyet talált magának.

A rendszerváltás után a szakképzés területén is megalakultak a szociális partnerség tripartit intézményei, de a kezdeti nekilendülés után az itt tárgyalt időszakra ezek kiüresedtek, érdemi szerepet nem játszottak. Az Országos Képzési Tanács és az Országos Szakképzési Tanács után 2001-ben jöttek létre, majd a tagjainak szintén több oldal általi delegálása révén alakult regionális fejlesztési és képzési bizottságok (RFKB) követték őket, amelyek néhány éve már megyei szinten működnek MFKB néven. Az MKIK által koordinált bizottságoknak egyetlen területen volt legitimációs funkciójuk, a beiskolázási

¹ A koncepciót 2015. február 6-án fogadta el a kormány, de nem került nyilvánosságra. „Több szervezet, köztük az LMP is kísérletet tett arra, hogy közérdekű adatkérés útján jusson hozzá a koncepcióhoz, de a Nemzetgazdasági Minisztérium még arra sem vette a fáradságot, hogy válaszoljon, amivel szintén törvényt sértettek” – mondta felszólalásában Schmuck Erzsébet, az LMP képviselője. Országgyűlési Napló, 10853. o. <https://www.kneb.hu/documents/10181/56618/ny150428.pdf/e14dfe83-d109-4f69-abc2-e170666c738c> Végül a kormányzat nyilvánosságra hozott egy néhány oldalas összefoglalót. A májusi törvénymódosítások alapvetően e koncepciót valósították meg.

² Az információ forrása minisztériumi tisztviselők informális közlése.

létszámtervek tervezésénél. Minthogy „hivatásukat betöltötték”, vagyis a nem állami és nem egyházi fenntartókat kiszorították a képzési piacról és az ösztöndíjakat a gyakorlati képzők számára előnyös irányba tudták becsatornázni, immár valószínű megszüntetésükről hallani.

Az egyes kormányzati ciklusokban mindig létrehoztak szakmai – jellemzően miniszteri tanácsadói – testületeket, bizottságokat, amelyekbe tagokat delegálhattak a szakszervezetek, a munkaadói érdekképviselések, olykor az intézményfenntartó önkormányzatok és egyházak. Az államigazgatáson kívül érdemi befolyása azonban hagyományosan csak a kamarának volt, amelynek szerepét 2010-ben formálisan is megerősítették.

2018 nyarán alakultak meg az ágazati készségtanácsok (ÁKT), amelyekről nem sokkal később jogszabály is született.³ 2018 augusztusában jött létre a szakképzést a jelenlegi ciklusban felügyelő minisztert segítő, ún. Szakképzési Innovációs Tanács (SZIT). A SZIT-tel kapcsolatban a legfeltűnőbb újdonság, hogy a 31 fős testületbe csupán egyetlen főt delegálhatott az elmúlt évtizedben a szakképzésben domináns szerepet betöltő MKIK. A SZIT a miniszter tanácsadó, döntéselőkészítő testülete, amely a 2015 márciusában elfogadott *Szakképzés 4.0* kormányzati koncepció létrehozásában már kulcsszerepet kapott.

Az ágazati készségtanácsok – mostanáig 18 alakult meg – olyan, az ágazatok méretétől függően 7–19 fős testületek, amelyekbe egy tagot a munkavállalók, a többi pedig az ágazatok vállalatai delegálnak, szándék szerint az ágazat reprezentativitását is figyelembe véve. Elsősorban a technológiai változásokra reflektáló tartalmi kérdésekben lesznek illetékesek, az ágazati munkaerő számára fontos szakmák, kompetenciák, (tovább)képzések fejlesztéséhez várnak tőlük javaslatokat. A szakképzésben sok országban már eddig is jelentős volt az ágazatok – formális vagy informális – szerepe, ezt a hiányt szándékozik pótolni az ÁKT. Az első – informális – hírek vegyesek. Egy ágazati bizottság akkor tud eredményesen működni, ha a legkiválóbb szakemberek ülnek össze a fő kérdéseket megvitatni. Mivel az ÁKT-k szükségességével mindenki egyetértett, de pontos szerepükre, tevékenységükre koncepció, terv nem született az elején, ezért a 2018. nyári, „kötetlen beszélgetést” hozó alakuló ülést követően néhány helyen a legfontosabb szereplők inkább delegáltak maguk helyett tagokat.

A nyilvánosságban az ÁKT-k és a SZIT működését nem lehet követni, de informálisan tudni lehet, hogy az államigazgatásban számolnak szakmai-tanácsadói szerepükkel, és az is elképzelhető, hogy kulcsfontosságú testületek lesznek a következő években, mint ahogy az is, hogy a korábbi, eljelenlételedő testületek sorsára jutnak.

A szakképzésre vonatkozó törvénykezés a rendszerváltás után, 1993-ban megteremtette azokat a kereteket, amelyek között a szektor működött. A törvényeket gyakran módosították ugyan, de ezek teljes megújítására csak 2010 után került sor. Ekkor mindhárom fontos törvény⁴ helyett teljesen újat fogadtatott el a kormányzat. Szakmai és jogtechnikai szempontból erre ugyan nem volt szükség, de a politika fontosnak tartotta szimbolikusan is elhatárolnia az általa kialakított politikai rendszert a megelőző húsz évtől, annak öt kormányzati ciklusától.

³ 213/2018. (XI. 22.) Korm. rendelet az ágazati készségtanácsokról
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1800213.KOR> [Letöltve: 2019. 05. 30.]

⁴ 2011. évi CLXXXVII. törvény a szakképzésről, 2011. évi CLV. törvény a szakképzési hozzájárulásról és a képzés fejlesztésének támogatásáról, 2013. évi LXXVII. törvény a felnőttképzésről.

A szakképzés és a gazdaság kapcsolatának új alapokra helyezése

A 2015-ös szakképzési koncepció címe – *Szakképzés a gazdaság szolgálatában* – beszédes a kormányzati célok szempontjából, bár egyes célokat sikeresen el is rejt. Nyilvánvaló ugyanis, hogy a szakképzésnek nem kizárólag a gazdaság érdekeit kell szolgálnia, hanem az azt igénybe vevő diákokét, a „kiképzendőket” és családjukét is, térségi, települési, közösségi érdekeket is, valamint az intézmények érdekeit is. Ez utóbbi nem magától értetődő, és a szakpolitika változó mértékben vette figyelembe. 2010 után erősen elhanyagolták, de a fenntartás 2015-ös változását követően fontos prioritás lett. Egy több száz egységből álló, az ország egész területét lefedő, több tízezer munkavállalót foglalkoztató, több százezer kliens számára szolgáltatást nyújtó, nehezen formálható nagyrendszerrel van szó, amely ha óriási erőforrásaival a saját – a szakpolitikától részben függetlenedő – érdekeit követi, nem kívánt mellékhatásokat generálhat, amire számos példát említhetnénk a múltból.

A gazdaság igényeire való állandó hivatkozás – nemcsak a gazdaság szereplői, de különösen az államigazgatás által is – önmagában is problematikus, bár sok laikus számára meggyőzően hangzik. Ugyanis a gazdaság igényeit soha senki nem írta le részletesen, mennyiségi és minőségi differenciáltságában. Ezt nem is lehet megtenni. A gazdaság igényei explicit módon kifejtve nem ismertek, nem is optimalizálhatók, bár egy jól működő szakmai nyilvánosságban lehet ezekről konstruktív vitát folytatni. Így ez az általános hivatkozás csupán hatásos nyomásgyakorlás és rejtett részérdekek érvényesítése, nem pedig szakmai érv.

A gazdaság igényeire hivatkozva – nem véletlenül – nem szokták megkülönböztetni a rövidebb és a hosszabb távú gazdasági érdekeket, amelyek egészen más prioritásokat jelöl(né)nek ki a képzési struktúra és tartalom, a beiskolázás alakítása terén. A rövid távú megfontolások az egyes munkakörökben azonnal bevethető, tehát a gyakorlat terén jártas, egyes műveleteket rutinosan elvégezni képes munkavállalót preferálják. Egy erre irányuló képzés időhiány miatt kényszerűen elhanyagolja a kulcskompetenciák, különösen a szociális kompetenciák fejlesztését, amely az oktatásügyben amúgy is gyenge lábakon áll. A munkáltatók felvételtkor ilyen fiatalokat várnak, és amikor egy technológiai váltás után az adott munkakörre nincs már szükség, akkor elbocsátják őket, minthogy többségük a hiányos előképzettségük miatt alkalmatlan az átképzésre. Nagy részük a későbbiekben is csak segéd- vagy betanított munkakörbe kerül, vagy végleg kikopik a munkaerőpiacról, ami a foglalkoztatáspolitikai által utóbb alig kezelhető, és hátrányos a gazdaság egésze számára (*Kézdí–Köllő–Varga 2008*). A gazdaság egészének hosszú távú érdeke – optimális esetben a gazdaságirányításnak a szerepe volna ezt érvényre juttatni – viszont az (volna), hogy a munkaerőpiacra való belépésre való alkalmasságon túl a fiatalok adaptációs képessége, továbbképezhetősége is biztosítva legyen. Ezek jelen tudásunk szerint mindenekelőtt a kulcskompetenciák projektek általi fejlesztése révén valósíthatók meg, amely viszont tartósan kifejezetten elhanyagolt terület, ugyanis egyetlen intézményi szereplőnek sem közvetlen érdeke, a szakpolitika pedig Magyarországon nem sorolja a kiemelt célok közé.

A gazdaság és az oktatás közötti viszonylagos összhangot a szakképzés kimenetei és a foglalkozások között a szakmarendszer és a szakképzési struktúra hivatott biztosítani, amelyek a szakképzés-politika kiemelten fontos területei. Az összhangolás sohasem lehet tökéletes, hiszen a szakmarendszer és a szakképzési struktúra „hozzáigazítása”

a szakmákban megfogalmazott igényekhez – ha ez egyáltalán megfogalmazható volna –, az egyes képzések fejlesztése és megvalósítása a szükségesnek vélt kimenetek leírását követően öt-tíz évet venne igénybe. Mire ezeket a kimeneteket a rendszer előállítaná, a munkaerőigény radikálisan más lenne.

Az 1994-ben kiadott, azóta mintegy harminc alkalommal megváltoztatott Országos Képzés Jegyzék (OKJ) ilyen mélységű harmonizálásra nem is alkalmas, és a most ismét átdolgozás előtt álló rendszer kimeneteinek számát radikálisan csökkenteni tervezi az irányító hatóság. Így közvetlen harmonizációra még elvi lehetőség sem lesz.⁵ Az utóbbi években alkalmazott, egyes iskolákra lebontott szakmánkénti beiskolázási létszámterv tehát csak a szakpolitikai megnyilatkozások szintjén szolgálta a munkapiaci harmonizációt, ténylegesen a kommunizmus időszakából adaptált munkaerő-tervezés bizonyos részterületek⁶ szolgálatát jelentette.

Az állam a gazdaság és oktatás kapcsolatát azáltal is befolyásolja, hogy milyen pozíciókat biztosít a gazdaság szereplőinek. Nálunk már a kezdetekkor, az 1994-es kamarai törvény⁷ megalkotásakor a Magyar Kereskedelmi és Iparkamarát hozták privilegizált helyzetbe, amelynek informális, majd formálisan is megerősített pozíciója trendszerűen emelkedett a közelmúltig.⁸ A gazdaság érdekképviseleti szervei, mint a Munkaadók és Gyáriparosok Országos Szövetsége (MGYOSZ) vagy a Vállalkozók és Munkáltatók Országos Szövetsége (VOSZ), valamint a munkavállalók képviseleti csak marginális szerepet kapnak a szakpolitika befolyásolásában.

A szakképzési szerkezet átalakítása

Éppen a fentiek miatt, elkerülve az elvileg is lehetetlen direkt összekapcsolását a két rendszernek, de rugalmas összekapcsolásra törekedve a kilencvenes években a terület irányítását domináló, szakmailag felkészült államtitkár vezetésével olyan szakképzési struktúrát dolgoztak ki, amely hosszú szakképzési alapozást és rövid specializáló képzést tartalmazott. Ez a rendszer kisebb változtatásokkal 2013-ig volt érvényben, azóta ismét a kilencvenes évekig jellemző, a szakképzési kimeneteket és a foglalkozásokat, munkaköröket *közvetlenül* összekapcsoló-összehangoló elv érvényesül.

A 2013 előtti rendszer messze nem volt tökéletes. Az előkészítő szakaszt a legtöbb szereplő túl hosszúnak találta, és ennek részleteiben való kidolgozása, majd megújítása

⁵ A cikk megírása és lektorálása után, 2019 júliusának utolsó dekádjában nyilatkozta a szakképzésért felelős helyettes államtitkár, hogy az OKJ-t nem alakítják át, hanem megszüntetik (<https://magyarnemzet.hu/belfold/jovore-korszerubb-es-hatekonyabb-rendszer-valtja-fel-az-okj-s-kepzeset-7138400/>). Ez annyiban meglepő, hogy még a március végén elfogadott *Szakképzés 4.0* címet viselő kormányzati koncepció is az OKJ átalakítását tűzte ki célul, és 2011 óta a tanügyigazgatási szabályozások követték a mindenkori (2011-es, 2015-ös és 2019-es), kormányhatározattal szentesített minisztériumi koncepciókat. Bár részletek még nem ismeretesek, érdekes módon ez a változás is az 1993 előtti keretekhez hasonló szabályozást valósít meg, amennyiben az iskolában tanulható szakmák körén kívül igen kevés korlátozás érinti majd a felnőttek által elsajátítható szakképesítések körét, lehetővé téve számos – pl. ágazati, szabályozott szakmákat tartalmazó, vállalati stb. – képzési jegyzék kialakulását, hasonlóan az 1993 előtti időkhöz.

⁶ A nem állami és nem egyházi intézmények kiszorítását, a lakosság által elkerülni szándékozott szakmák képzési helyeinek feltöltését, illetve olyan szakmákba való irányítását a diákoknak, amelyekben nagyobb profitot érhet el a duális képzésben gyakorlati helyet kínáló cég.

⁷ 1994. évi XVI. törvény a gazdasági kamarákról.

⁸ A 2018-as választások óta befolyásuk csökkentésére irányuló jelek is vannak. Így például a minisztériumi tanácsadó testületbe csupán egyetlen tagot delegálhattak.

is elmaradt. Tartalmi innovációkra és kisebb struktúramódosításra is szükség lett volna egy korszerű képzési struktúrához, de a 2010 utáni kormányzat kamarai kezdeményezésre e helyett inkább megszüntette a meglévő, kereteit tekintve korszerű struktúrát, és igen rövid határidővel az 1990-es évek közepéig működőhöz igen hasonló, akkor a szakmában éppen a képzési és foglalkoztatási rendszer direkt összekapcsolhatóságának illúziója miatt elavultnak tekintett képzési programokat vezetett be.

A 2013-as, majd a 2016-os struktúramódosítás a középfokú szakképzés „felsőágában”, a korábban szakközépiskolának, 2016 óta szakgimnáziumnak nevezett, hamarosan technikumra átkeresztelendő programokban azt jelentette, hogy a szűk szakmai képzés nem az érettségit követően, a hosszú szakmacsoportos alapozást követően kezdődik meg, hanem már a 9. évfolyamon, ahogyan a kilencvenes évek közepét megelőző évtizedekben. A képzés időtartama gyakorlatilag változatlan, jellemzően 5 év (9–13. évfolyam). A szakmai órák, kiemelten a szakmai gyakorlati órák száma jelentősen nőtt. Szakpolitikai cél, hogy néhány év múlva a jelenlegi aránynál mintegy háromszor többen gyakoroljanak tanulószerezéssel a szakgimnáziumi tanulók is, akik között – szemben a szakközépiskolai tanulókkal – egyelőre nagyon alacsony a gazdaságban gyakorlati képzést kapók aránya. Döntöttek arról is, hogy az érettségi mellé mindenki egy szakmunkás szintű szakképesítést is szerezzen, de a kidolgozatlan ötlet kedvezőtlen fogadtatása miatt ezt újabban csak mint opcionális utat ajánlják. Most – 2016 után ismét – név- és struktúraváltozás van kilátásban. A 2019. március 28-án elfogadott koncepció szerint a jelenlegi szakgimnáziumi 4+1 struktúra helyébe az egységes öt éves technikai képzés lép. Intézményvezetők szerint elsősorban ezeknek a sűrűn előforduló, a lakosság által követhetetlen változásoknak a következménye, hogy ez a program tartós népszerűségvesztéstől szenved, egyre jobban lemarad a gimnáziummal való versengésben (lásd az 1. ábrát a tanulmány beiskolázásáról szóló fejezetében).

A szakképzés „alsó ágában” a korábbi szakiskolai képzés, még korábbi nevén szakmunkásképzés, jelenlegi nevén szakközépiskolai képzés (amelyet hamarosan szakképző iskolai képzésnek hívnak majd) még radikálisabban változott meg 2010 után, és ismét szerkezeti változás előtt áll. A 2011-ig felerészben 4 éves, felerészben 5 éves szerkezetű (2 + 2/3 éves) képzést egységesen 3 évre csökkentették 2013-ban. A szakmacsoportos alapozás évfolyamait – amelyeket az ebben a programban nélkülözhetetlen felzárkóztatás céljára is felhasználtak – megszüntették. Rögtön a szakképzéssel indítanak a 9. évfolyamon, bár az ide beiratkozók többsége az értő olvasás és a magabiztos számolás képességének híján van, így a szakmatanulás megkezdésére alkalmatlan, felzárkózásukra nincs időkeret. A szakmai elméleti órák száma kismértékben, a közismereti órák száma viszont a teljes képzésben radikálisan, nagyjából harmadára csökkent, a gyakorlati órák száma viszont jelentősen megnőtt. A szakpolitika érvelése szerint azért, mert a fizikai szakmákban elsősorban erre van szükség. A tényleges ok inkább az lehet, hogy a gyakorlati képző cégek így érdekeltőbbek tanulószerezés kötésére, mert a több időt náluk töltő diákok értéktermelése jelentősebb arányú. 2016-tól egyébként érdemi változtatás nélkül szakközépiskolává keresztelték át a korábbi szakiskolákat, egyúttal a 3 éves struktúrát formálisan 3 + 2 évvé alakítva, ahol a +2 év az érettségi megszerzésére felkészítő, fakultatívan választható programot jelöli. Erre az elmúlt két évtizedben is volt lehetőség, így a névcserre semmilyen tartalmi-szerkezeti változást nem jelentett. Az új minisztériumi vezetés az új koncepcióban most ismét a 3 évre csökkentés mellett döntött, és ismét új

nevet kap az intézmény: szakképző iskolának fogják hívni. Egy fakultatív előkészítő év lehetőségét is említi a koncepció 2020-tól, de ennek keretei még kidolgozatlanok.

A szakképzés egészében kiemelt cél, hogy minél nagyobb arányban tanulószereződéssel folyjon a gyakorlat, kiemelten a szakképzés „alsó ágában”. A (szak)politikai megnyilatkozások időnként úgy kommentálták a változást, hogy „bevezetik a duális rendszert”, sőt, olykor kifejezetten a német duális rendszer bevezetéséről beszéltek. Természetesen a duális struktúra korábban is folyamatosan jelen volt a rendszerben, bevezetésről szó sincs, és ez a rendszer – főleg a szereplők érdekeltségében, finanszírozásában, tartalmában és így minőségében is – távol áll a német rendszertől, sőt, inkább távolodott tőle 2010 után.⁹

A duális képzés szakpolitikai preferálását a képzés és a gazdasági igények jobb összehangolásának kikényszerítésével is indokolják a változások előterjesztői. Egy keresletvezérelt duális rendszer valóban szolgálja ezt a célt is, Magyarországon azonban legfeljebb a duális képzésnek abban a harmadában szolgálja, amely a multiknál, nagyvállalatoknál folyik, és ahol főleg saját munkaerő-utánpótlásukat próbálják biztosítani a vállalatok. A többi gyakorlólhelyen tipikusan nem saját maguknak képeznek, hanem – mivel a gyakorlati normatíva igen nagyvonalúan lett megállapítva – profitkilitásokkal végzik ezt a szolgáltatást. Ez a tényleges motivációjuk a képzésben való részvételre. Az ide kerülő diákok nagy része a képzés megkezdésére is alkalmatlan az általános iskolai képzés gyengesége miatt, motiválatlan, és a cégek sem érdekeltek a képzés minőségében. Csak azok megtartásában érdekeltek, akik egy átlagos diáknál több értéket termelnek a gyakorlat során, engedelmesen elvégzik a rutinfeladatokat, a segédmunkát, nem okoznak kárt, tehát akiket (nagyobb) profitja van a cégnek. Akik olyan kevés értéket termelnek, hogy rajtuk vesztesége van a cégnek, azok lemorzsolódása úgyszólván minden szereplőnek érdeke, és ennek megfelelően ez gyakran meg is történik, amit a korai iskolaelhagyás trendszerűen emelkedő rátája mutat.

A struktúraváltozások legfontosabb következménye a szakképzés mindkét főágában az, hogy a korábban rugalmas, horizontálisan viszonylag szabadon átjárható rendszer merevvé, átjárhatatlanná vált. Aki 9. évfolyamon elkezdi egy szakképzési programot, az két hónap elteltével már csak évvesztéssel tud váltani. Ez valószínűleg nem tudatos következmény, hanem csak a szakszerűtlen átalakítás további hátrányt okozó mellékhatása.

A 2011-es törvény a struktúraváltoztatás mellett radikálisan csökkentette a tankötelezettséget is. E két változás következményei tapasztalhatók a középfokon végzettség arányának csökkenésében, különösen a roma fiatalok körében. A végzettség nélküli iskolaelhagyás 2010 óta trendszerűen nő,¹⁰ miközben úgyszólván valamennyi uniós tagállamban trendszerűen csökken. Ezen belül a fejletlenebb, romák által nagyobb arányban lakott magyarországi régiókban sokkal magasabb a ráta és gyorsabb a romlás üteme. A romák körében a korai iskolaelhagyás az utóbbi években gyorsan nőtt, és a legutóbbi KSH-adatok szerint már 60% körül van (*Country Report Hungary 2018*). A végzettséghez jutást támogató programok (pl. Útavaló, Arany János Programok, Integrációs Pedagógiai Rendszer, tanodák) támogatása akadozik vagy csökken, olykor átmenetileg szünetel.

⁹ A német duális rendszerről és a magyar duális rendszer attól való lényegi eltéréséről lásd *Farkas Péter* cikkét a jelen füzetünkben: 273–283 old.

¹⁰ http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=edat_ifse_14&lang=en és http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=edat_ifse_16&lang=en [Letöltve: 2019. 05. 30.]

telnek a pályázati kiírások, a Strukturális Alapok által támogatott programokról pedig kevés nyilvános információ áll rendelkezésre, pozitív hatásuk egyelőre nem érzékelhető, adatokkal nem igazolható. A szakpolitika a gyengén teljesítők fejlesztését, támogatását a végzettségi trendek szinten tartásához szükséges módon sem biztosítja.

A szakképzési rendszer működési kereteinek átalakítása

Változások az intézményfenntartásban

A rendszerváltást követően a korábban állami fenntartású iskolák döntő többsége a település vagy a megye fenntartásába került, decentralizált fenntartási rendszer alakult ki. A demográfián kívül ennek is a következménye, hogy a szakképző intézményrendszer rendkívül szétaprózódott, széttagolttá vált. 2008-ban a Köznevelési Információs Rendszer adatai szerint 213 olyan szakképző iskola volt, ahol 100 főt sem ért el a létszám. A fenntartás politikai és anyagi érdekeltsége is úgy alakult, hogy érdemes volt kisméretű intézményeket is fenntartani, amelyekben a képzés minőségét nem lehetett biztosítani. 2009-ig esély sem volt arra, hogy a fenntartást szabályozó kétharmados törvényeket módosítsa a Parlament. Ezért a kormányzat 2003 körül az intézményrendszer hatékonyabb működése érdekében olyan döntést hozott, hogy a hamarosan érkező uniós forrásokkal való ösztönzés révén társulásra készíti a szakképző intézményeket. A gondolat kreatív volt, de a jogszabályoknak is megfelelő ösztönzést nem sikerült jól megoldani. A változás 2005–2008 között zajlott le a TISZK-ek rendszerének kialakításával. A kialakult 86 szervezet hat különböző modellt képviselt, amitől a rendszer egységes irányíthatósága problematikusá vált. A TISZK-ek egy része a célokkal ellentétben nem térségi alapon szerveződött, hanem egymástól távoli iskolák társultak. Nagy részükben az intézmények nem integrálódtak, az együttműködés is csak formális volt, képző központként is alig funkcionáltak.

A 2010-ben kétharmados többséggel megalakult és a fenntartás feltételeinek alakításában is szabad kezet kapó kormány úgy döntött, hogy a TISZK-rendszert felszámolja, ami 2012-ben meg is történt. Ekkor a fenntartásban két-három kritikus év következett bürokratikus centralizációval és a szükségesnél kevesebb forrás biztosításával. A megyei intézményfenntartó központok (MIK), majd az iskolák államosítását követő kétéves Klebelsberg Intézményfenntartó Központ (KLIK) időszakát a legtöbb szakképző intézmény nagyon nehezen, működési zavarokkal élte át. Az áttörés 2015-ben következett be, amikor a szakképzésért felelős NGM a szakképző iskolák fenntartását is átvette az oktatási tárcától. A mezőgazdasági profilú iskolák fenntartója a mezőgazdasági tárca lett. Az NGM immár területi alapon 44 szakképzési centrumba (SZC) vonta össze a 380 szakképző intézményt. Az öt fővárosi SZC mellett megyénként egy, kettő vagy három centrum alakult, kisebbek és nagyobbak, amelyek a nagyvárosok politikai vezetésének egyéni szándékait is tükrözték. A legkisebb centrum mindössze három, a legnagyobb 18 iskolából áll.¹¹ A szakképzési centrumok területi jellegük, nagyságuk alapján elvileg megfelelő kereteket biztosítanak arra, hogy egy-egy gazdasági térség munkaerőpiacát is szolgálják és jó minőségű, hatékony szakképzést nyújtsanak. A jelenlegi finanszírozá-

¹¹ A centrumok és tagiskoláik listája elérhető az NSZFH honlapján: https://www.nive.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=595&Itemid=267 [Letöltve: 2019. 05. 30.]

si szint a néhány évvel korábbihoz képest magasabb, a vezetők elégedettek. A centrumok és azokon belül az egyes iskolák autonómiájának szintje egyelőre kérdéses, eleinte szabályozatlan volt, 2015–2018 között erősen múlt a helyi vezetők személyén. Egy 2018-as törvénymódosítást¹² követően, 2019 márciusában a minisztérium kancellárokat telepített a centrumokhoz, akik a miniszter szerint „stabil gazdasági hátteret biztosítanak”¹³ a szakképzésben, és feladatuk „hogy menedzserszemlélettel támogassák a centrumok főigazgatóit elsődleges feladatuk ellátásában, az intézmények oktatási színvonalának hatékony felügyeletében. A kancellári rendszer bevezetése garanciát jelent a közpénzekkel való felelős, átlátható és elszámoltatható gazdálkodásra is”, szól a hivatalos közlemény. A kancellároknak a törvényszöveg rendkívül erős jogosítványt biztosít, a centrumok vezetőinek autonómiája jelentősen szűkült. „A szakképzési centrum gazdasági vezetőjének megbízására és a megbízás visszavonására a kancellár jogosult. [...] A főigazgató a kancellár döntésével vagy intézkedésével szemben, illetve intézkedésének elmulasztása esetén – a tudomásszerzéstől számított 8 napon belül – a fenntartóhoz intézett kifogással élhet”, mondja a jogszabály. Ez egyfajta kettős irányítást jelent, hasonlóan az egyetemi kancellári rendszerhez.

A rendszerváltáskor még elhanyagolható volt, de a 2010-es politikai fordulatot megelőzően már erős volt a nem állami, nem önkormányzati szakképzési szektor. 2009-ben felekezeti fenntartásban 25 szakközépiskola és 31 szakgimnázium volt, alapítványi és magánfenntartásban 113 szakközépiskola és 186 szakgimnázium (*Balázs–Kocsis–Vágó 2011*)¹⁴. Ekkor a szakképzésben tanuló diákok kb. 3%-a járt egyházi és 13-14%-a alapítványi fenntartású intézménybe, a szektorsemlegesség lényegében érvényesült. Azaz volt egy egységes – a fenntartók által rendszerint kiegészített – finanszírozás, és egyformán érvényesült a tanszabadság. 2010 után az arányok folyamatosan változtak, az egyházi fenntartás jelentősen bővült. 2014-ben már 105 egyházi szakképző működött, nagyjából háromszor annyi, mint öt évvel korábban, és elkezdődött a magán- és alapítványi szektor zsugorodása. A legfrissebb adatok nem ismeretesek, de az Alapítványi és Magániskolák Egyesületének tájékoztatása szerint szakképző intézményeik nagy része mára megszűnt, vagy megszűnőben van, hiszen a beiskolázható létszám néhány éve minisztériumi döntéstől függ, és ez a kör csak minimális mértékben kapott lehetőséget diákok felvételére, legtöbbjük nulla tanulót iskolázhatott be. A szektorsemlegesség tehát immár nem érvényesül. Az egyházi fenntartók autonómiája megmaradt, finanszírozásuk átlag fölötti, a magán- és szakképzést viszont a szakképzés-irányítás ellehetlenítette. Ez egyes lakossági rétegekre számára romló szolgáltatást jelent.

Változások a finanszírozásban

Az iskolarendszerű szakképzés finanszírozása mindig is állami költségvetésből és fenntartói forrásokból együttesen történt, amelyet egyéb források, pl. a Munkaerőpiaci Alap, uniós források stb. egészítettek ki. 2012-ig a legtöbb intézményt a helyi és megyei ön-

¹² 2018. évi CIV. törvény egyes kutatás-fejlesztéssel, valamint szakképzéssel összefüggő törvények módosításáról. <http://kozonyok.hu/nkonline/MKP/PDF/hiteles/MK18204.pdf> [Letöltve: 2019. 05. 30.]

¹³ https://eduline.hu/kozoktatasi/20190409_szakkepzes_kancellaria [Letöltve: 2019. 05. 30.]

¹⁴ A legtöbb szakképző iskola szakgimnáziumi és szakközépsiskolai programokat is indított, és a minisztériumi statisztika ezeket külön intézményenként számolja. Ténylegesen körülbelül 35 egyházi és 200-nál valamivel több alapítványi és magánfenntartásban lévő szakképző iskola lehetett 2009-ben.

kormányzatok tartották fenn, amelyek az állami költségvetésből normatívák alapján kapták meg a finanszírozáshoz szükséges költségeket, amelyek felhasználásáról – az iskolák finanszírozásának szintjéről – erőforrásaik függvényében maguk dönthettek. A normatívákat bázisszemlélet alapján határozták meg minden évben, ahol a létszámváltozás, az inflációs ráta és az előző évi normatíva képezte a kalkulációk alapját. Az állami források a rendszerváltás utáni években még fedezték a szakképzés költségeit, vagy annak nagy részét, de a 2000-es évek közepére már szűkösen sem. Ezzel a szakképzés-irányítás a központ érdekérvényesítésén túl a rendszer hatékonyságát is javítani kívánta, de az utóbbi cél terén minimális eredménnyel járt.

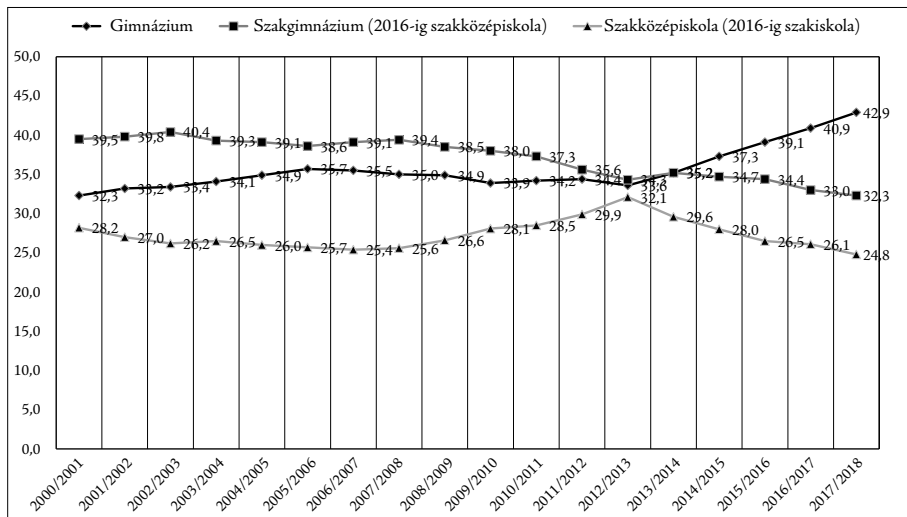
A szakképzés finanszírozásának legújabb változása szorosan kötődik az intézményfenntartás 2013 utáni változásaihoz. 2013-tól, a korábbi normatív finanszírozás helyett ún. feladatfinanszírozás szerint kalkulálják a költségeket. A feladatfinanszírozás célja, hogy ténylegesen az adott feladatra fordítsák az állami támogatást. Az új finanszírozási rendszer jóval kötöttebb, jobban igazodik a centralizált irányításhoz. 2012-ben a gyakorlati képzési normatívák is megváltoztak, és a korábbi egységes normatíva helyett szakmánként eltérő a gyakorlati képzés költségeinek térítése, amellyel a szakpolitika céljait erősítik. A gyakorlati normatívákat igen magasan állapították meg 2012-ben, hogy a vállalatokat jobban érdekeltté tegyék a gyakorlati képzésben való részvételre. Ennek következtében a képzésben való érdekelttség eltér az ún. duális szakképzési rendszert működtető országokétól,¹⁵ ahol a szűken vett képzés veszteséges, az csak a továbbfoglalkoztatás során térül meg. Nálunk profitot eredményez, és a képzés minőségében sem teszi érdekeltté a továbbfoglalkoztatásban nem is gondolkodó cégeket.

A magyar szakképzés-f finanszírozásban már több mint három évtizede jelen van egy sajátos komponens, a vállalkozások által fizetendő, ún. szakképzési hozzájárulás (SZH). 2011-ben új törvényt fogadtak el az SZH-ről is, amely lényegesen korlátozta annak felhasználását, nagy részét a gyakorlati képzés működésére fordítva. Az iskolák számára való átutalás lehetősége megszűnt, és 2014 óta nem léteznek már azok az alapok sem, amelyekből az iskolák pályázatok útján jutottak fejlesztési forráshoz. Megszűnt tehát a Munkaerőpiaci Alap képzési alaprésze (röviden szakképzési alap) felhasználhatóságának korábbi rugalmassága, helyi célokhoz igazíthatósága. Pályázati források az uniós strukturális alapokból érhetők el, elsősorban a gyakorlóléhelyet kínáló cégek felszerelésének biztosítására. A szakképzési hozzájárulás felhasználásáról sok éve nem került nyilvánosságra adat, de alighanem a gyakorlati képzés költségeinek visszaigénylésére fordítják a meghatározó részét.

A beiskolázás változó trendje

Az általános iskolát követő középfokú beiskolázásnál a szakpolitikai deklarációk az MKIK-nak az évezred eleje óta hangoztatott igényének megfelelően a szakképzési beiskolázás növelését tűzik ki célul, különösen a szakközépiskolai (2016-ig szakiskolai néven futó) programban. Ugyanakkor az ezredforduló óta a beiskolázási arányok csak egy-egy rövid időszakban tükrözték a szakpolitikai szándékokat, akkor sem maradéktalanul

¹⁵ Leginkább Németország, Ausztria, Svájc, Dánia és Hollandia sorolható ebbe a körbe, ahol a munkaerőkereslet befolyásolja a képzési hely kínálatát, hiszen a képzés idejére vetítve a képzés veszteséges. A német és a magyar rendszer finanszírozása, a gazdaság szereplőinek eltérő érdekelttsége világosan kiderül *Farkas Péternek* a füzetünkben (273–283. old.) olvasható tanulmányából.

1. ábra: Beiskolázási arányok a 9. évfolyamon 2000–2017. *Megjegyzés:* A (speciális) szakiskola és a hídprogram nélkül. A gimnáziumi, szakgimnáziumi és szakközépiskolai arányok összege 100%. A két kihagyott program együtt egy évfolyam legfeljebb 3%-át iskolázza be. (Forrás: KSH http://www.ksh.hu/stadat_eves_2_6)

(lásd az 1. ábrát). A szakképzésnek a hivatalos szakpolitika által preferált alsó ágában a beiskolázás egészen a legutolsó évig magasabb volt, mint 2005–2008 között, bár 2012 óta – a képzési szerkezet „lebutítása” óta – folyamatosan csökken. 2013 óta ez a helyzet a szakgimnáziumokban is. A legérzékenyebbek, a szakképzési centrumok vezetői egyértelműen a túl gyakori, és a hosszabb távú perspektívák szempontjából előnytelen strukturális változásoknak, a rendszer ziláltságának tudják be e változást,¹⁶ bár a szakképző intézmények és különösen a kollégiumok infrastruktúrájának a gimnáziumokkal összehasonlítva hátrányos állapotát is hangsúlyosan említik. Változás ebben is várható, az új minisztériumi koncepció egyik prioritása az infrastruktúra jelentős fel- és megújítása. Abban az értelemben egyébként a csökkenés ellenére magasnak tekinthető a szakképzési beiskolázási arány, hogy a lakossági igény a megvalósult felvételeknél lényegesen magasabb arányú a gimnáziumok, és alacsonyabb a szakképzés alacsonyabb presztízsű programjai iránt.

A határozott szakpolitikusi szándékok ellenére a továbbtanulásra vonatkozó szabályozás lényegében nem változott az elmúlt időkből, a célokat egyéb ösztönzőkkel, kiemelten a szakképzés alsó ágában alkalmazott juttatásokkal (ösztöndíj, tanulószervezéshez kötött juttatások) próbálták elérni. Ezzel azonban főleg a később amúgy is lemorzsolódókat tudták becsábítani ezekre a képzésekre, a szakképzett munkaerő kibocsátását alig tudták befolyásolni. Az intézmények a törvény szerint maguk határozhatják meg a felvétel rendjét és tölthetik fel a fenntartó által engedélyezett létszámot, itt tehát az erősen centralizált rendszerben is érvényesül bizonyos helyi autonómia.

¹⁶ Az információ forrása a szerző által 2018 novemberében készített három interjú.

A szakpolitika időről időre felveti azt a kamara által régóta sürgetett lehetőséget, hogy bizonyos teljesítményszint alatt ne engedjék be a diákokat a gimnáziumi képzésbe, hogy így jussanak képzetesebb diákokhoz a szakgimnáziumok. Egyelőre ilyen intézkedés még nem született annak politikai kockázata miatt.

A középiskolai felvétel tekintetében a leggyengébben teljesítő réteget, közöttük kiemelten a romákat hátrányosan érintette a tankötelezettségi korhatár csökkentése. Ez azt eredményezte, hogy akik általános iskolában évet kellett ismételnük, már (majd-nem) betöltik 16. életévüket, mire megkezdik/megkezdénék középfokú tanulmányaikat. Így a korábbi időszakokkal ellentétben – bár erről adatok nem kerültek nyilvánosságra, csak az interjúkban hallott információkat ismertetjük – növekszik azoknak az aránya, akik el sem kezdik tanulmányaikat középfokon, vagy csak a törvényi előírásoknak engedve iratkoznak be a 9. évfolyamra és morzsolódnak le az első adandó alkalommal. Korábban a 18 éves kor alatt is tömeges közmunka, újabban pedig a jelentős munkaerőhiánynak és az alkalmi munkáknál is tapasztalható bérnövekedésnek van szívóhatása e rétegre.

Epilógus és kitekintés

A szakképzés-politika elmúlt három évtizede, mint cseppben a tenger, hűen tükrözi az időszak makropolitikai változásait. A kilencvenes években a szocializmus örökségének felszámolása, egy széles szakmai és politikai támogatást élvező új irányítási és igazgatási rendszer létrehozása volt a fő – megvalósult – cél. Az ezredforduló utáni első évtized eleinte innovációkról, utóbb inkább az innovációk elmaradásáról szólt, és az évtized második felét – amelynek változásait már a fenti fejezetekben is érintettük – a szakpolitika defenzívába szorulása jellemezte. Ez megalapozott a visszarendeződségi szándékoknak, a szakpolitikai helyett a – sokszor rejtett, esetenként a deklarációknak is ellentmondó – társadalompolitikai és nagypolitikai stratégiai célok megvalósítását szolgáló átalakításnak a 2010 utáni időszakban. Ekkor a teljes rendszer többszöri, szakmai előkészítések nélküli, mélyreható átalakítása az évtized végére olyan helyzetet eredményezett, amely a kereteket tekintve működőképes. Csak éppen a szakképzés két alapvető céljának – a munkaerőpiacra való integrálódás biztosításának és a további tanulmányokra alkalmas, képezhető munkaerő előállításának – nem képes megfelelni.

A szakképzés-politika keretei jelentősen megváltoztak az elmúlt évtizedben, és más szakterületekhez hasonlóan a politikaformálásban is a centralizáció, illetve a nagypolitikának a szakpolitikára való erőteljes rátelepülése következett be, ami a szakszerűséget háttérbe szorította. Az oktatás- és szakképzés-politika számos vonatkozásában tartósan a nemzetközi trendekkel ellentétes irányba fordult (*Halász 2012*), amelynek elsődleges oka a nagypolitika céljainak való alárendelődés, de a „Brüsszellel való küzdelem” és a szakmai kultúra alacsony szintje is szerepet játszanak ebben. Az európai szakképzés-politika irányelveit az ún. Koppenhágai folyamat dokumentumai tartalmazták, amelynek nem követése, hanem megfontolása volna célszerű, hiszen a nemzetközi trendek minden országot befolyásolnak. A politikai viszonyok miatt viszont még e szakpolitika részletes ismerete is inkább gyanús, mint elvárás. Az Európai Bizottság által kiadott legutolsó dokumentum (*Rigai következtetések 2015*) öt célkitűzése közül csupán a legelsőről¹⁷ mondhatjuk, hogy legalább formálisan a szakképzés-politika fő-

¹⁷ A munkaalapú tanulás minden formájának támogatása

kuszában van, bár megvalósítása a sajátos magyar duális modellel inkább részérdekek kiszolgálását jelenti, mint a funkcionális működés támogatását, a dualitásban rejlő potenciál kiaknázását. Két célkitűzésről¹⁸ elmondható, hogy a hazai trendek éppen ellentétesek a nemzetközi agytrösztök által javasolttal. A további két célkitűzés egyikét¹⁹ teljes mértékben ignorálja a szakpolitika, legfeljebb a formális megfelelésre ügyel olykor, míg a másik²⁰ tartósan napirenden van a kritikus pedagógushelyzet miatt, de érdemi intézkedések még nem születtek. Az uniós szakpolitika figyelmen kívül hagyásának beszédes példája, hogy a korai (végzettség nélküli) iskolaelhagyási ráta csökkentésének még a magunk által, szolid eredményeket kitűző célját sem teljesítjük, és a romló trend ellenére is hiányoznak – a szakképzésben és a köznevelési rendszer egészében – a trend megfordítására irányuló kezdeményezések.

Az uniós politika ignorálása, a szakképzési nyilvánosság beszűkülése, az OECD oktatási agytrösztje szakmai eredményeinek mellőzése azzal a járulékos „eredménnyel” is jár, hogy rendszeret működtető tízezrek szakmai kultúrája is megreked a múltban. Bár a rendszer eredményességével a legtöbb szereplő elégedetlen, a rendszer lebutítása és lemerevítése, a korábbi évtizedek megoldásaira való hivatkozás és a korábbi gyakorlathoz való visszatérés a fentiek miatt sem teljesen illegitim, sőt, sokan ténylegesen is remélik a javulást a 21. században immár archaikusnak tekinthető megoldásoktól. A tankötelezettségi korhatár jelentős csökkentése, a kulcskompetencia-fejlesztés visszaszorítása, a képzési idő rövidítése, a tanulási utak rugalmasságának, az átjárhatóságnak a visszaszorítása, a szakmaválasztási kényszer kora kamaszkorban, a pályaorientáció visszaszorítása és a példátlanul fiatal korban, felkészületlen kamaszok számára szervezett duális modell mind olyan megoldások, amelyek ismeretlenek a nemzetközi gyakorlatban, és ellentmondanak a szakmai ajánlásoknak. Ezek nemcsak a legfejlettebb országok szakpolitikájától idegenek (lásd erről *Semjén András és Zolnai Erika* tanulmányát a jelen füzetünkben), de az európai félperifériára sem jellemző.

Az MGYOSZ 2018-as – taktikai okokból már diplomatikusan fogalmazott – helyzetértékelése²¹ és az új minisztériumi irányítás nyilatkozatai egyértelmű reformigényről és reformszándékról tanúskodtak. A friss minisztériumi koncepció is jelentős, a 2010–2018 közötti időszak számos változásával szembemenő fejlesztést vetít előre, amelyhez az elmúlt néhány évhez viszonyítva hatalmas forrásokat is rendel. Ugyanakkor az elmúlt évtized strukturális átalakításai a minőség ellen hatottak, és a koncepció is egy látványos megjelenésű, de csak mérnöki szinten eltervezett voluntarista munka. Szerzői a társadalom mozgásaihoz, aspirációihoz nem értenek, és mindent „még több forrás” biztosításával igyekeznek megoldani. Jelenleg a szakképzés szakembergárdájának és a szakmai nyilvánosságnak a leépülése, valamint a szakpolitikának a nagypolitika által korlátozott mozgástere kevésbé segíti elő azt, hogy érdemi elmozdulás történjen ebben a kormányzati ciklusban egy eredményesebben működő szakképzési rendszer irányába.

¹⁸ A rugalmas tanulói utak és az ezt támogató pályatanácsadás fejlesztése, valamint a hosszú távú foglalkoztatottságot támogató kulcskompetencia-fejlesztés szerepének növelése

¹⁹ Az európai harmonizáló eszközök (EQAVET, ECVET, EQF) funkcionális használata a nemzeti rendszerekben

²⁰ A szakképzésben dolgozó tanárok, oktatók, mentorok folyamatos szakmai fejlesztése, munkaalapú környezetben is

²¹ Az anyag nem nyilvános, annak csak egy rövid, a sajtó számára készített összefoglalója érhető el: <https://www.mgyosz.hu/hirlevel/20180919sajtokozlemenypdf> [Letöltve: 2019. 05. 30.]

IRODALOM

- BALÁZS É., KOC SIS M. & VÁGÓ I. (eds, 2011) *Jelentés a magyar közoktatásról 2010*. pp. 432–433.
- Country Report Hungary (2018) COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT. p. 29. <https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2018-european-semester-country-report-hungary-en.pdf> [Letöltve: 2019. 05. 30.]
- HALÁSZ G. (2012) *A nemzetközi trendekkel ellentétes irányba fordultunk*. <http://www.ujkatedra.hu/ujkatedra/osszes-cikkunk/halasz-gabor-nemzetkozi> [Letöltve: 2019. 05. 30.]
- Keretmegállapodás (2010) Keretmegállapodás Magyarország Kormánya és a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara között a szakképzéssel kapcsolatos feladatok átadásáról. Budapest, 2010. nov. 11.
- KÉZDI G., KÖLLŐ J. & VARGA J. (2008) Az érettségit nem adó szakmunkásképzés válságrünetei. *Munkaerőpiaci Tükör*, MTA KTI. <http://econ.core.hu/file/download/mt2008/kozelkep.pdf> [Letöltve: 2019. 05. 30.]
- Konceptió a szakképzési rendszer átalakítására, a gazdasági igényekkel való összehasonlítására. 2011. május. NGM, p. 53. https://www.nive.hu/Downloads/Hirek/DL.php?f=szakkepzesi_koncepcio.pdf [Letöltve: 2019. 05. 30.]
- KSH http://www.ksh.hu/stadat_eves_2_6 [Letöltve: 2019. 05. 30.]
- Országgyűlési Napló. p. 10853. <https://www.kneb.hu/documents/10181/56618/ny150428.pdf/e14dfe83-d109-4f69-abc2-e170666c738c> [Letöltve: 2019. 05. 30.]
- Rigai következtetések (2015) <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?langId=hu&docId=16008&> [Letöltve: 2019. 05. 30.]
- Szakképzés 4.0 (2019) *A szakképzés és felnőttképzés megújításának középtávú szakmapolitikai stratégiája*. ITM. p. 111. A 1168/2019-es kormányhatározattal elfogadva. https://www.nive.hu//index.php?option=com_content&view=article&id=1024 [Letöltve: 2019. 05. 30.]
- Szakképzés a gazdaság szolgálatában (2015) *A kormány által 2015. II. 10-én elfogadott szakképzési koncepció*. NGM, p. 42.²²

²² A kormányhatározat hivatalos adatkérés ellenére sem került nyilvánosságra. Az adatkérést követően a kormányzat egy rövid összefoglalót tett nyilvánossá. <https://ngmszakmaiteruletek.kormany.hu/szakmai-dokumentumok-reszletes-informaciok> [Letöltve: 2019. 05. 30.]